Özgün Makale

Türkiye Müzeciliğinde Geliştirilmesi Gereken Bir Alan: Müzik Müzeleri[1]

A Field in Turkish Museology that Needs Enhancement: Music Museums

Dilbağ TOKAY*

Öz

Bu çalışma, müzik müzelerinin, müzecilik faaliyetleri içinde ortaya çıkışı, türleri ve müzik kültürüne katkıları üzerinde durmayı amaçlar. Besteci veya icracı olarak müzisyen odaklı müzeler kategorisinde sanatçıların yaşamlarına ait ögelerle ve düzenlenen konser, söyleşi, görsel sunum ve atölye çalışmalarıyla onları yaşatma ve kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmanın üzerinde durulacaktır. Çalgı odaklı müzeler kategorisinde ise, çalgıları birer nesne olarak görmenin ötesinde, çalgı koleksiyonculuğundan müzeciliğe geçiş süreçlerine değinilecektir. Bu makalede literatür taramasıyla müzisyenlere ve çalgılara odaklanan müzeler ele alınacak, müzik müzelerine dair toplanan sayısal veriler üzerinden bir değerlendirme sunulacak, Türkiye'de Klasik Batı müziği alanında etkili olmuş müzisyenlere adanmış müzik müzelerinin kurulmasına yönelik görüş ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müzecilik, Müzik Müzesi, Çalgı Müzesi, Besteci, İcracı.

Abstract

This paper focuses on music museums, concerning their emergence and growth, kinds, and contribution to musical culture within the growth of museology. In the category of musician–geared music museums, the importance of adding immortality to musicians, either as composer or performers, and their legacy as cultural heritage with references to their lives; concerts, interviews, visual presentations, and workshops will be emphasized. In the category of instrument-geared music museums, focus will be on the recognition of the musical instruments beyond mere objects within the transition from the era of instrument collection to museology. Number and range of music museums worldwide will be scrutinized, and an evaluation will be presented concerning the numeric values obtained. Views and aspirations concerning the establishment of music museums in Turkey as tribute to prominent Turkish musicians of classical music will be the final note of this essay.

Keywords: Museology, Music Museum, Instrument Museum, Composer, Music Performer.

1 Makalenin başvuru tarihi: 31.03. 2022. Makalenin kabul tarihi: 11.05.2022.
***** Dr., Müzik Bölümü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Devlet Konservatuvarı.
dilbag.tokay@msgsu.edu.tr , ORCID: 0000-0001-5847-3618.

Giriş

"Müze", günümüzde bir ülkenin tarih, sanat, arkeoloji, sosyoloji, sanat tarihi, bilim ve teknoloji gibi hem kendi başına bir bütün hem de birbirleriyle bağlantılı alanlar ve disiplinlerle ilişkili kurumsal ve kavramsal bir varlıktır. Müze fikri ve müzelerin ortaya çıkışı, bilimsel ve kültürel açıdan önemi haiz varlıkların toplanması, saklanması ve korunmasına dair yaklaşımlardan doğmuş; sergileme, araştırma, belgeleme, iletişim ve eğitme işlevleriyle gelişmiştir. Dolayısıyla müze fikri, özünde kültürel varlık ve nesnelere değer atfetme ve bu değeri geleceğe aktarma arzusunu barındırır.

Sharon Macdonald'ın editörü olduğu, müzecilikte önemle adı geçen bir eser olan *A Companion to Museum Studies* kitabında, diğer başka müzecilik konusundaki kapsamlı kitaplarda olduğu gibi, müzik müzeleri konusunda görüş bulunmaması şaşırtıcıdır. Müzecilik konusunda pek çok makaleden oluşan bu kitapta Flora Edouwaye S. Kaplan'ın (2006) "Making and Remaking National Identities" adlı yazısında ülkelerin kültürleri ve kimlikleri kapsamında sosyolojik yapılanmalarında, sosyal hafızalarının ve sanatın korunmasına değinilirken bile müzik kültüründen ve müzik müzeciliğinden bahsedilmez. Rosmarie Beier-de Haan'ın, "Re-staging Histories and Identities" başlıklı, kimliklerin ve toplum tarihçelerinin korunmasını konu olarak ele alan 12. bölümünde de konuya değinildiği görülmemektedir.

Müzecilikte önemli bir eser olarak kabul edilen, 18. yüzyıldan bu yana gelişen müzeleri inceleyen, *Museums in Motion: An Introduction to the History and Functions of Museums* kitabı taranmasına rağmen, kayda değer bir müzik müzeciliği kaynağına rastlanmamaktadır (Alexander ve Alexander, 2008). Emperyalist politikalar ve sömürgecilik sonrasında birçok Avrupa müzesinin zenginleştiği, dolayısıyla müzik müzelerini ilgilendiren, değerli çalgı, el yazması, nota, özel anı defteri gibi nesneleri de kapsayan değerli koleksiyonların, gerçekte ait oldukları yerlerden farklı yerlerde sergilendikleri görülür (Duthie, 2011).

Müzenin Tarihi ve Türleri

Tarihsel gelişim bakımından ilk müzenin Mısır'da, Ptolemy I Soter tarafından M. Ö. 3. yüzyılda kurulan İskenderiye Müzesi olduğu kabul edilir. Bu müze, görkemli kütüphanesi, amfi tiyatrosu, botanik ve hayvanat bahçeleri, gözlemevi ve bilim insanlarından oluşan eğitimci kadrosuyla bir ülkenin geçmişini somut varlıklarıyla geleceğe taşıma kaygısındaki bir kurum olmaktan çok, prototip bir üniversite yapısındadır (Lewis, 2021). M. Ö. 5. yüzyılda Eski Yunan ve Roma kültürlerinde "galeri/vitrin" anlamına gelen *Piakotheke*'ler de müze kavramına çok yakın olarak, aristokratların yaşadıkları mekânlarda bulunan sergileme alanlarıdır. Bu sergileme alanlarından, tanrı ve tanrıçaların resimlerini içeren en önemlisi Atina'daki *Acropolis* olarak kabul edilir. Bununla beraber, Roma İmparatorluğu döneminde bütünü bir müze görünümünde olan Roma şehrinin sanat eserleriyle donatıldığı görülür. Ancak günümüzdekilere en yakın müze oluşumu, M. Ö. 1. yüzyılda ilk Roma İmparatoru Augustus'un vekili Agrippa'nın, heykel, büst ve tablo gibi sanat eserlerini halka açmasıyla ortaya çıkar. Doğu'da ise ilk olarak Çin imparatoru ve Qin Hanedanlığı'nın kurucusu Qin Shi Huang'ın sarayında değerli heykel, resim, kaligrafi, metal, cam, çini ve porselen işçiliğinin çok önemli örneklerini içeren geniş bir koleksiyona sahip olduğu bilinir. Japonya'da M. S. 700'lerde, Nara'da Todai-ji Tapınağı'nın sahip olduğu değerli heykeller ve tarihi objeler ile müze niteliğindedir (Todaiji, 2022). Aynı dönemde, İslam toplumlarında vakıf anlayışı içinde toplanan eserlerin müze koleksiyonculuğu ruhunu yansıttığı düşünülür. Afrika ve Güney Amerika'da da doğayla bütünleşen ayin, kutsama niteliğindeki dinî törenlerde değer

atfedilen nesnelerin, adak veya armağan olarak kutsal mekânlarda bir araya getirilmesi, toplama, koruma, saklama, gelecek nesillere aktarma gibi müzecilik değerleriyle ortak niteliktedir (UNESCO, 2017).

15. yüzyıl Avrupa'sında, Platoncu Akademi'nin kurucusu Floransalı Lorenzo de Medici'nin, koleksiyonları için kullanılan *museum* kelimesi, bütün bir bina veya mekândan çok, görkemli ve kapsamlı bir külliyeyi betimlemektedir. 17. yüzyılda ise müze sözcüğü daha çok Avrupa'da değer atfedilen koleksiyonları ifade eder. Kopenhag'daki Ole Worm Koleksiyonu ve Londra'daki John Tradescant Koleksiyonu, 1656'da kataloğu basıldıktan sonra Oxford Üniversitesi'ne devredilerek müze olarak adlandırılır. Bu müze, 1683 yılında, müzeye ait bir bina inşa edilmesi ve halka açılmasıyla Ashmolian Museum adıyla varlığını sürdürür (Art Council England, 2019).

Müzenin, bir kavram ve kurum olarak 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra günümüzdeki şeklini almaya başladığı görülür. Bu doğrultudaki en önemli adımlardan biri, 1753'te hukuki düzenlemeleri takiben bir koleksiyonu koruma, saklama ve halka sunma amaçları güden kuruma verilen isim olarak 18. yüzyılda tanımlı bir statü kazanmasıdır. Denis Diderot'nun 1765 tarihli eseri *Encyclopédie*'nin 9. cildinde Fransa için "millî müze" tanımını yapması ise müzelerin ulusal devlet yapıları içindeki işlevine dair uzun erimli bir tanımlama sunması bakımından önemlidir (Lewis, 2021). Bu dönemden itibaren ve yakın geçmişe dek müze, halkın ulaşabileceği kültürel mirasın barındırıldığı yer/bina temelinde tanımlanır.

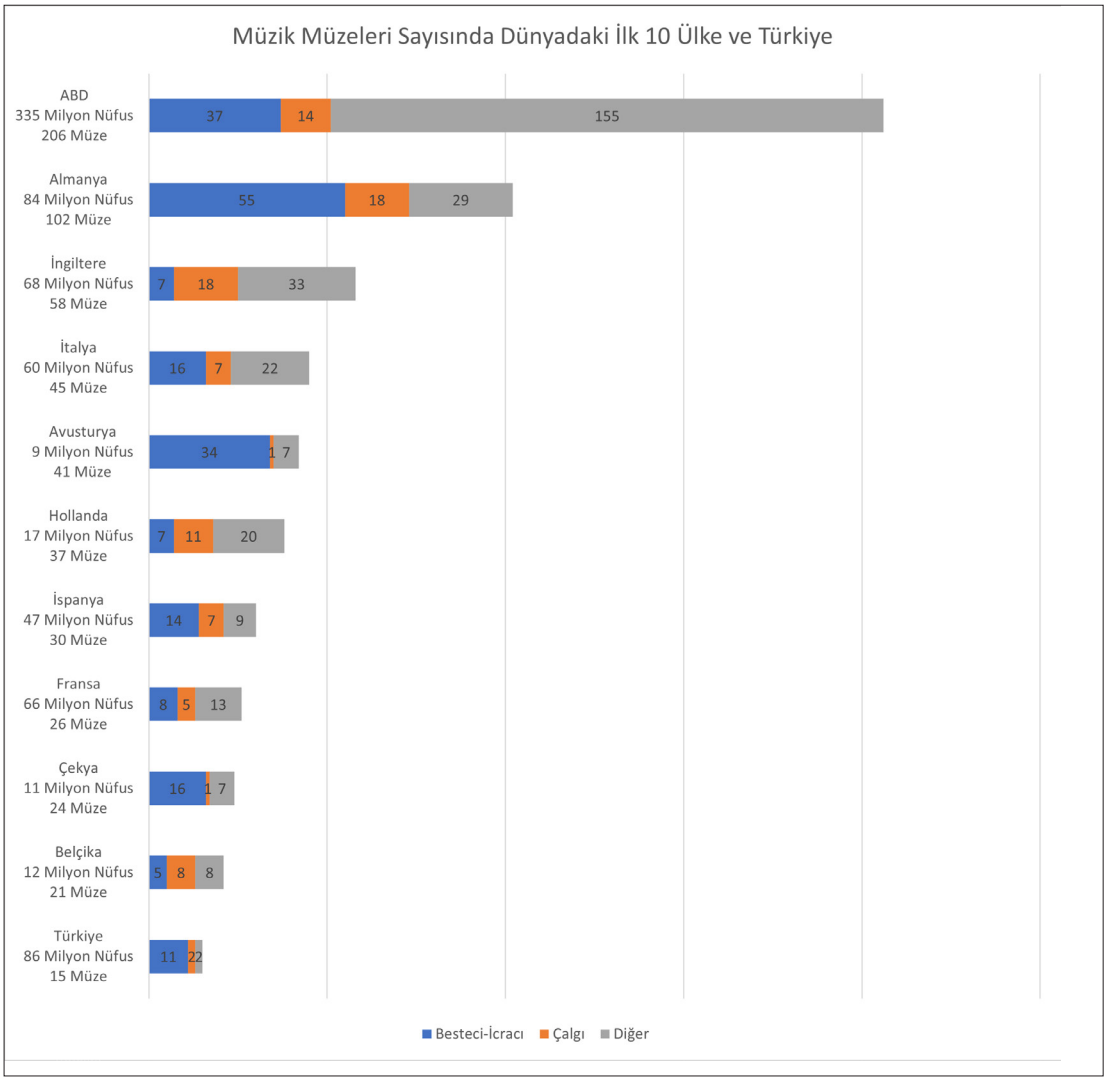
20. yüzyılın ikinci yarısından sonra müzeler, binaların dışına taşmaya, binalardan bağımsız tanımlanmaya da başlar. Dış mekânlarda açık hava müzeleri olarak tanımlanan, yerel tarihi, yerel kültürleri, dinsel ve ekolojik çeşitliliği ortaya çıkarma, tanıma, saygı gösterme ve bunlardan yararlanmaya odaklanan eko müzelerin doğuşundan sonra, 1990'larda da sanal (*virtual*) müzelerin ortaya çıktığı görülür (Anonim, 2017). Sanal müzeler, dijital kayıtlarla bir araya getirilen, tarihsel, bilimsel, kültürel ilgilere, meraklara hitap eden, görseller, ses kayıtları, yazılı metinler ve daha başka elektronik medya kanallarıyla toplanan malzemelerle oluşturulmuş sergiler tasarlayarak, ziyaretçilerine zamandan ve mekândan bağımsız bir gezi imkânı sunar. Sanal müzeler, fiziksel varlıkları öne çıkaran geleneksel müze tanımından ayrışmasına rağmen, kurumsal kimlikleri olan müzelerce oluşturuldukları için, hâlâ bu yapıya bağlıdırlar. Bu müzelerde köprü (*hyperlink*) bağlantısı, multimedya olanakları ve internet erişimiyle pek çok değerli koleksiyona birden ulaşmanın mümkün olması, geleneksel müzeciliğin sınırlarının teknolojik olanaklarla genişletilmesi anlamına da gelir. Kapsamları gittikçe gelişen sanal müzeler, geleneksel kurumların bünyesinde yer almalarına rağmen, dijital sergi, kitapçık ve video gibi araçlarla, teknolojiye hâkim yeni kuşağa geniş içerikli bir müze ziyareti olanağı sunar (Schweibenz, 2009).

21. yüzyılda müzeler, koleksiyonlarına, bağlı oldukları yönetim birimlerine, hizmet ettikleri coğrafi bölgeye, çocuklar, okul ve üniversiteler gibi hizmet ettikleri kitleye, mekânlara, odaklandıkları temalara, millî, dinî, askerî veya politik kurulma motivasyonlarına göre hatırı sayılır bir çeşitlilik gösterir. Bu nedenle, müzeleri, şekil, içerik ve işlev farklılıkları göstermesi nedeniyle kesin kalıplar içinde değerlendirmek mümkün değildir. Bununla beraber, temel referans kitapları müzeleri en geniş anlamda, varoluş nedenlerine göre "genel" ve "uzmanlık" müzeleri olarak iki kategoriye ayırır (Lewis, 2021). Ancak, müzelerin sahip oldukları koleksiyonların çeşitliliği (arkeoloji, tarih, sanat, müzik, havacılık, deniz, uzay, mumya); yönetimsel özellikleri (devlet, kurum, vakıf, aile, şahıs); hizmet verdikleri kitle ya da ilgi alanı (müzik, çocuk, oyuncak, araba, uçak) parametrelerinden yola çıkarak, farklı sınıflandırmalar da yapılır. Dolayısıyla bir müze, birkaç farklı parametreyle farklı sınıflandırmalar içinde değerlendirilebilir. Hangi sınıflandırmaya dâhil

olursa olsun, devlet kaynağıyla oluşturulan, ansiklopedi ruhunun ve 19. Yüzyılın ulus-devlet anlayışının temsilcisi olan British Museum, Hermitage ve Louvre gibi millî müzelerin, müze çeşitleri hiyerarşisinde en fazla değer atfedilen müzeler olduğunu söylemek mümkündür. Washington D.C.'de bulunan Smithsonian Institution'a bağlı Anacostia Neighborhood Müzesi gibi müzeler de benzer şekilde millî değerleri toplama ve sergileme amacıyla kurulmalarına rağmen, bu örneklerde söz konusu millî özellikler, tamamen müzenin bulunduğu coğrafya ya da ülkenin millîlik tanımıyla belirlenir.

Müzik Müzeleri

Müzik müzeleri, sanat müzeleri kapsamında değerlendirilir ve en genel şekliyle müzik kültürünün tarihî önem taşıyan nesne ve belgelerinin toplanması, saklanması, korunması, incelenmesi ve sergilenmesi için çalışan, toplumsal sorumluluk üstlenen kurumlar olarak tanımlanır. Bu

Grafik 1: Besteci-İcracı, Çalgı ve Diğer Müzik Müzeleri Dağılımı ile Ülkelerin Nüfusu.

müzeler, besteci veya icracıya adanmış "anıtsal" müzik müzeleri ve çalgı odaklı müzik müzeleri olarak iki kategoride incelenebilir. Müzik müzeleri, çalgı, müzikle ilgili yazılı belgeler, yayınlar, arşiv değeri yüksek el yazmaları, basılmış notalar, ses kayıtları vb. gibi malzemeleri sergiler.

İlk müzik müzelerinin, müzik meraklılarının özel koleksiyonları veya imparatorluk, kraliyet ya da kilise ve manastır benzeri kurumların koleksiyonlarıyla ortaya çıktığı görülür. 1864 yılında Paris Konservatuvarı'nın bünyesinde açılan ilk çalgı müzesini, kişisel bağışlarla elde edilen ve 200 çalgıdan oluşan bir koleksiyonla 1899 yılında kurulan, 1901 yılında da ziyarete açılan İsveç'teki Stockholm Müzik Müzesi takip eder (Classictic, 2015). 20. yüzyılın başından itibaren Avrupa başta olmak üzere, pek çok kültür merkezinde de hem müzik müzelerinin açıldığı hem de genel müzelerin içinde müzik bölümlerinin faaliyet göstermeye başladığı görülür. Bu nedenle, besteci veya icracı müzisyenler anısına düzenlenmiş "anıtsal" müzik müzelerinin veya çalgı odaklı müzik müzelerinin Avrupa ülkelerinde ön planda olması şaşırtıcı değildir (Lewis, 2021).

Aristokrasinin ve dinî otoritelerin saraylarında, şatolarında veya dinî mekânlarda gelişen Klasik Batı müziği ve bu müziğin yaratıcılarına duyulan ilgi, 19. yüzyıl tarihselciliğinin de önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda, tarihe yönelen Avrupalı entelektüeller ve farklı disiplinlerden gelseler de yeni şekillenmekte olan müzikolojiye ilgi duyan bilim insanları, Klasik Batı müziği kanonunu oluşturmaya ve Klasik Batı müziğinin büyük bestecilerinin kimler olduğuna, büyük eserlerin hangileri olduğuna karar verme aşamasında önemli bir rol oynar. Bunun bir uzantısı olarak, yine 19. yüzyılın virtüözite anlayışı içinde kutsanacak ve dolayısıyla "yaşatılacak" icracılar da belirlenir. Bu kanonik yaklaşım, bir bütün olarak Avrupa uygarlığının köklülüğüne ve sürekliliğine katkı verdiği gibi, Avrupa'daki ulusalcılık yarışında da önemli rol oynadığı görülür (Opera Inside, 2021). Birçok farklı disiplinin de beslediği bu kültürel zenginlik içinde müzik müzeleri, o ülkenin besteci veya icracı olarak parlak müzisyenleriyle, ulusal başarısının ve eriştiği uygarlık düzeyinin bir tezahürü olarak da işlev görürler. 20. yüzyılın ikinci on yılında, keşfedilen ve geliştirilen dijital üretimi, diğer müzeleri etkilediği gibi, büyük zenginlik ve çeşitlilik içeren müzik müzelerini de etkileyerek yeni gelişmelere imkân sağlar (Whitney, 2014).

Dünyadaki Müzik Müzelerinin Sayı ve Dağılımları

Müzik müzeleri konusunda fikir oluşturabilmek, dünya genelinde konunun algılanması ve Türkiye'deki yaklaşımı görebilmek için müzik müzelerinin dünya genelinde sayılarının ve dağılımlarının incelenmesi ve bu sayısal veriler üzerinde düşünülmesi faydalı olacaktır. Bu amaçla çalışmada, sayısal verilerin bütününün kolaylıkla algılanabilmesi amacıyla bir grafik ve bir tablo sunulacaktır.

Aşağıdaki grafikte müzik müzeleri sayısında dünyadaki ilk on ülke ve Türkiye'nin besteci-icracı, çalgı ve diğer müzik müzeleri ile toplam müzik müzeleri sayıları yer almaktadır. Farklı internet kaynakları taranarak derlenen müze sayıları, ilgili ülkeleri nüfus sayıları ile ilişkilendirilebilmek amacıyla, aşağıda nüfus sayılarıyla birlikte yer almaktadır.

Grafik 1'de görülebileceği gibi, 335 milyonluk nüfusuyla Amerika Birleşik Devletleri, toplamda 206 müzik müzesi ile dünya sıralamasında birinci sırada yer alır. Bunlardan besteci-icracı odaklı müzik müzeleri 37 adet olup, 14 adet çalgı müzesi bulunmaktadır. Bu müzelerin içinde Klasik Batı müziği alanında 1 adet Franz Schubert'e, 1 adet Ludwig van Beethoven'a adanmış müzik müzeleri bulunmaktadır. Bunların dışındaki müzeler ise yoğunlukla yerel özellikler taşıyan Jazz, Blues, Folk, Country ve Rock gibi müzik türlerinden besteci ve icracılara adanmıştır. Tüm eyaletlere dağılmış olan bu müzik müzelerinin daha çok Tennessee, Memphis ve New Orleans şehirlerinde yoğunlaştığı görülür.

Toplamda 102 adet müzik müzesi barındıran 84 milyon nüfuslu Almanya, 55 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 18 adet çalgı müzesi ile dünya sıralamasında ikinci sırada yer alır. Bu 55 besteci-icracı odaklı müzik müzesi arasında Klasik Batı müziği alanında 6 adet Bach ailesine, 4 adet Robert ve Clara Schumann'a, 3 adet Richard Wagner'e, 3 adet Johannes Brahms'a, 2 adet Franz Liszt'e, 2 adet Ludwig van Beethoven'a adanmış müzik müzesi bulunur.

68 milyonluk nüfusuyla İngiltere'deki toplam 58 adet müzik müzesi içinde, 7 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 18 adet çalgı müzesi bulunur ve bu sayıyla İngiltere dünya sıralamasında üçüncü sırada yer alır. Bu müzelerinin içinde Klasik Batı müziği alanında besteci-icracı odaklı müzeler arasında 1 adet George Frideric Handel'e, 1 adet Edward Elgar'a ve popüler müzik alanında 1 adet Jimi Hendrix, 1 adet Frederick John Horniman'a ve 4 adet Beatles'a adanmış müze dikkat çeker.

Toplamda 45 adet müzik müzesi içinde 16 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 7 adet çalgı müzesi ile dünya genelinde dördüncü sırada yer alan 60 milyonluk nüfuslu İtalya'da, Klasik Batı müziği alanında 3 adet Guiseppe Verdi'ye, 2 adet Richard Wagner'e, 1 adet Giuseppe Donizetti'ye ve 1 adet Gioacchino Rossini'ye adanmış müzik müzesi yer alır. Diğer besteci-icracı odaklı müzik müzelerinin her biri başka besteci-icracıya adanmıştır. Kalan 22 müzik müzesi de enstrüman veya belli bir besteci-icracıya ithaf edilmemiş olan genel müzik müzeleridir.

Toplamda 41 adet müzik müzesi içinde, 34 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 1 adet çalgı müzesi barındıran ve bu sayıyla dünya sıralamasında beşinci sırada yer alan 9 milyon nüfuslu Avusturya'da, Klasik Batı müziği alanında 8 adet Ludwig van Beethoven'a, 5 adet Johannes Brahms'a, 5 adet Joseph Haydn, 4 adet Wolfgang Amadeus Mozart'a, 3 adet Franz Schubert'e, 3 adet Strauss Ailesine, 2 adet Anton Bruckner'e, 2 adet Gustav Mahler'e ve 2 adet Arnold Schoenberg'e adanmış müzik müzesi bulunur. Diğer 5 müzenin her biri başka besteci-icracıya adanmıştır, kalan 6 müzik müzesi de herhangi bir enstrüman veya besteci-icracıya adanmamış olan genel müzik müzeleridir (Opera Inside, 2021).

17 milyon nüfusuyla Hollanda, toplamda 37 adet müzik müzesi içinde, 7 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 11 adet çalgı müzesi barındıran ve bu sayıyla dünya sıralamasında altıncı sırada yer alan Hollanda, besteci-icracı odaklı müzelerden çok çalgı müzesi sayısı ile dikkat çeker.

Toplamda 30 adet müzik müzesi içinde 14 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 7 adet çalgı müzesi barındıran 47 milyon nüfuslu İspanya, bu sayıyla dünya sıralamasında yedinci sırada yer alır. 14 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi içinde, Klasik Batı müziği alanında 1 adet Pablo Casals'a, 1 adet Joaquin Rodrigo'ya, 1 adet Jacinto Guerrero'ya, 1 adet Manuel de Falla'ya, 1 adet Isaac Albeniz'e adanmış müzik müzesi vardır. Diğer müzik müzelerinin birçoğu dans ve müzik, çoğunlukla da flamenko ağırlıklıdır.

66 milyon nüfuslu Fransa, toplamda 26 adet müzik müzesi içinde, 8 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 5 adet çalgı müzesi barındırarak bu sayıyla dünya sıralamasında sekizinci sırada yer alır. Bu müzeler arasında Klasik Batı müziği alanında 2 adet Erik Satie'ye, 1 adet Frederic Chopin'e, 1 adet Claude Debussy'e, 1 adet Hector Berlioz'a, 1 adet Maurice Ravel'e adanmış müzik müzesi vardır. Diğer 15 müzik müzesi içerisinde 1 adet Edith Piaff'a ve 1 adet Josephine Baker'a adanmış müzik müzesi yer alır, diğer 13 müzik müzesi genel müzik, koleksiyon ve çalgı ağırlıklıdır.

Ülke	Nüfus	Besteci-İcracı	Çalgı	Diğer
Arjantin	46 Milyon	1		4
Azarbeycan	10 Milyon			1
Belarus	10 Milyon	1		
Brezilya	215 Milyon	2		13
Kanada	39 Milyon	4		17
Çin	1.448 Milyar		6	6
Danimarka	6 Milyon	2		2
Ermenistan	3 Milyon	2		2
Endonezya	279 Milyon			1
Estonya	1.3 Milyon			1
Filipinler	112 Milyon			2
Finlandiya	5.5 Milyon	3		5
Guatemala	18.5 Milyon			1
Güney Afrika	60 Milyon		2	
Güney Kore	51 Milyon		2	3
Hindistan	1.406 Milyar			4
İran	86 Milyon			1
İrlanda	5 Milyon			1
İsrail	9 Milyon			2
İsviçre	8.7 Milyon	2		11
İzlanda	345 Bin			2
Jamaika	3 Milyon	3		
Japonya	125 Milyon	2	?	21
Kazakistan	19 Milyon			1
Letonya	2 Milyon	1		1
Litvanya	2.6 Milyon			3
Madagaskar	29 Milyon		3	
Meksika	131.5 Milyon			3
Moğolistan	3.3 Milyon			1
Norveç	5.5 Milyon	4		7
Polonya	38 Milyon	5		15
Portekiz	10 Milyon	1		6
Porta Riko	3.2 Milyon	4		9
Romanya	19 Milyon	1		
Slovakya	5.5 Milyon		2	1
Slovenya	2.1 Milyon	1		1
Tayvan	24 Milyon		3	
Tunus	12 Milyon			2
Özbekistan	34.3 Milyon			1
Yeni Zelanda	5 Milyon	1		
Yunanistan	10.3 Milyon	1		4

Tablo 1: Ülkelerin Nüfusları, Besteci-İcracı, Çalgı ve Diğer Müze Sayıları.

11 Milyon nüfusuyla, toplamda 24 adet müzik müzesi içinde, 16 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 1 adet çalgı müzesi barındıran Çekya, sıralamada dokuzuncu sırada yer alır. Bu besteci-icracı odaklı müzik müzeleri arasında, Klasik Batı müziği alanında 5 adet Antonín Dvořák'a, 4 adet Bedřich Smetana'ya, 2 adet Leoš Janáček'e adanmış müzesi yer alır. Bu müzeler dışındaki 7 müzik müzesi genel müzik müzeleridir.

Toplamda 21 adet müzik müzesi içinde 5 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 8 adet çalgı müzesi bulunan Belçika, 12 milyon nüfusuyla, dünya genelinde onuncu sırada yer alır. Bu müzeler dışındaki 8 müzik müzesi genel müzik müzeleridir.

86 Milyon nüfuslu Türkiye'de, toplamda 15 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi içinde 11 adet besteci-icracı odaklı müzik müzesi, 2 adet çalgı müzesi, 2 adet genel müzik müzesi bulunmaktadır. Türkiye'de Klasik Batı müziği alanında besteci-icracı müzik müze sayısı Béla Bartók Müzesi ve Daimî Sergisi, Bilkent Saygun Merkezi Saygun Kütüphane ve Müzesi ve Leyla Gencer Evi ile 3 adet olup, bu alanda yetişmiş Türk sanatçıların sayısı ile karşılaştırıldığında, sayının azlığı dikkat çekmektedir.

Benzer bir taramayı sayısal mukayeselerle değil, salt isimlerinin verildiği müzeler olarak yaptığımızda, birçok ülkede müzik müzelerinin, genel müzik, müzik tarihi ve çalgı koleksiyonları temelinde oluşturulduğu görülür. Besteci veya icracı odaklı müzik müzeleri daha çok Klasik Batı müziğinin geliştiği, kanonda önemli yerde olan bestecilerin doğup yetiştikleri ve eserler ürettikleri Avrupa'dadır (Sadie ve Sadie, 2005).

Aşağıdaki tabloda, alfabetik olarak sıralanmış ülkelerde yer alan besteci-icracı, çalgı odaklı müzik müzeleri ile diğer müzelerin sayıları yer almaktadır. Bir ülkenin nüfus sayısı ile o ülkede kurulmuş olan müze sayısının oranı, o ülkenin müzeciliğe verdiği değerin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Bu nedenle, aşağıdaki tabloda, listelenen ülkelerin müze sayılarının yanı sıra nüfus sayıları da yer alır (World Population Review, 2022).

Müzelerin bu sayısal ve coğrafi dağılımında, Avrupa'da müzik insanlarına ve çalgılarına atfedilen değerin yerini Doğu'da, Afrika ve Güney Amerika'da, Avustralya ve Yeni Zelanda'da yerel çalgılara bıraktığı görülür (Lottick ve Lucktenberg, 1997).

Besteci veya icracı olarak müzisyenler ile çalgıların işlevselliği, gelişim çizgileriyle ilişkili olarak dünya müzik müzelerinde tanıtılmaktadır. Avrupa ve Amerika'da önemli çalgı müzelerinin yanında, önemli besteci veya icracı odaklı anıt müzeler, J. S. Bach'ın Eisenach'da, W. A. Mozart'ın Viyana, Salzburg ve Prag'da, L. van Beethoven'ın Bonn'da, R. Schumann'ın Leipzig ve Zwickau'da, F. Chopin'in Zelazowa Wola'da, F. Liszt'in Weimar ve Budapeşte'de, B. Smetana ve A. Dvořák 'ın Prag'da, P. I. Çaykovski'nin Klin ve Votkinsk'de, A. Scriabin'in Moskova'da, N. Rimski-Korsakov'un Tikhvin'de müzeye dönüştürülen evleri, bu sanatçıların yaşamlarını en canlı biçimde yeni nesillere aktarma amacını taşır (Uyar, 2020). Bu "anıt" evler, tüm yaşanmışlığıyla okullarda ve konservatuvarlarda sunulan teorik ve işlevsel öğretilerden öte, can alıcı olup, ziyaretçisini sanatçının yaşamının içine çeker (Hall, 2021).

Türkiye'de Müzik Müzeleri

Türkiye'den uluslararası kataloğa ve Ansiklopedi Britannica'ya girmiş müze Topkapı Sarayı Külliyesi içinde yer alan Aynalıkavak Müzesi'dir. Müze, Osmanlı mimarisinin geleneksel özelliklerini yansıtan kasırda yer alır. Aynalıkavak Kasrı'nda bir müzik müzesi kurma fikri, ilk olarak Sultan II. Abdülhamit'in torunlarından Gevheri Osmanoğlu'nun girişimleriyle ortaya çıkar, 1984'te Osmanoğlu Ailesinin varisleri, çalgı, nota, taş plak ve benzeri nesnelerden oluşan koleksiyonlarını burada sergilenmek üzere bağışlar. Bu girişimin ardından müziğe büyük katkısı olan ve aynı zaman besteleri bulunan padişah III. Selim'in yaşadığı bu kasrı, bir müzik müzesine dönüştürme girişimi başlar. Gevheri Osmanloğlu'nun koleksiyonunun ardından, başka koleksiyoncu ve müzisyenler de bu müzeye pek çok çalgı bağışlar. Daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi Koleksiyonu'na ait müzik aletleri de Aynalıkavak Kasrı Koleksiyonu'na katılır. Müzenin koleksiyonunda toplamda 65 adet çalgı, 200 üzerinde taş plak, çok sayıda nota ve basılı eser bulunur (Milli saraylar, t.y.).

Türkiye'nin modern anlamda en kapsamlı müzik müzesi sayılabilecek müze, AKÜ Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü ve Alimoğlu Kültür, Sanat ve Araştırma Derneği'nin ortak çalışması ile kurulan, Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ) İbrahim Alimoğlu Müzik Müzesi'dir. Müzede birbirinden farklı ve sadece Türk müziği çalgılarıyla sınırlı olmayan, dört farklı kıtadan 420 çalgı yer alır (Dandinoğlu, 2019, s. 19). 13 Eylül 2013'ten beri hizmet vermekte olan bu müzenin, yıllık ziyaretçi sayısı yaklaşık 15.000'dir (Özkan, 2022). Müzeye web sitesi kanalıyla ulaşmak, sanal olarak sergi ve atölyeleri izlemek de mümkündür (Kurt, 2016).

İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı (MÜZİKSEV) Türkiye'nin ve İzmir'in müzik mirasını korumak ve bu mirası yeni nesillerle buluşturmayı amaç edinen vakıflardan biridir. Bu vakıf kendi bünyesindeki varlıkları daha sonra müzeleştirme yoluna gider. MÜZİKSEV aynı zamanda müzik severler, müzisyenler ve araştırmacılar için kütüphanesi, çalgı yapımı atölyeleri, yerli ve yabancı müzisyenler ve öğrencileri buluşturan etkinlikleriyle bir eğitim merkezi olarak da hizmet verir. MÜZİKSEV tüm bu hizmetlerin yanı sıra, Türkiye'ye yeni eserler kazandıran beste yarışmalarıyla kültürel anlamda öncü bir rol alır (İKSEV, 2022).

Bursa'da 2021 yılında hizmete açılan ve içerisinde 300'e yakın çalgı yer alan Nilüfer Belediyesi Dr. Hüseyin Parkan Sanlıkol Müzik Enstrümanları Müzesi, eğitmen kadrosuyla, müzik çalgılarına ilişkin eğitici, görsel ve işitsel olanakların sunulduğu bir özgün öğrenme alanı olmayı amaçlamaktadır (Çapkın, 2021). 2010 yılında, Bursa Osmaniye Belediyesi tarafından hizmete açılan Béla Bartók Müzesi ve Daimi Sergisi'nde, Macar besteci, halk müziği araştırmacısı, Béla Bartók'un Anadolu'da gerçekleştirdiği halk müziği derleme faaliyetlerinin öncesi, derlemenin gerçekleştiği gezi ve bu çalışmanın sonuçlarıyla ilgili fotoğraflar ve belgeler sergilenir. Sergide ayrıca Sezgin Türk tarafından hazırlanan Béla Bartók'un Osmaniye'deki çalışmalarını anlatan film de yer alır. Benzer şekilde, Bartók tarafından Osmaniye'de derlenen halk müziği parçalarından ses kayıt örneklerini ve Bartók'un Macar Radyosu'nda 1937 yılında bir programda Türkiye seyahatini anlattığı ses kaydını da dinlemek mümkündür (Radnóti, t.y.).

İsmail Dede Efendi'nin 1818-1846 yılları arasında yaşadığı, 1984 yılında Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği (TÜRKEV) tarafından restore edilen ev, Dede Efendi Müzesi adıyla Sultanahmet Cankurtaran'da hizmet verir (Bulovalı ve Şeref, 2021). Kendi icadı olan nota sistemi ile birçok besteyi yazıya geçirmiş olan, Türk musikisi makamlarıyla şarkılar besteleyen ve ileri yaşlarını da Osmanlı kültürünü Batı'ya tanıtmakla geçiren Dimitri Kantemir'in 1687-1710 yılları arasında, İstanbul'da yaşadığı ev, 2007 yılında Dimitri Kantemir Müzesi olarak açılır (Fatih Kaymakamlığı, 2022).

9 Haziran 2010 tarihinden bu yana ziyaretçilere açık olan Barış Manço Evi Müzesi'nde Manço'nun çalgıları, kişisel eşyaları, albümleri, kostümleri, hobi edindiği koleksiyonları yer alır (İstenci, 2019). Sivas'ın Sivrialan köyünde bulunan Âşık Veysel Müzesi, yaşantısı ve besteleriyle ilgili yapılan belgesel filmi barındırır. Bodrum'da yer alan Zeki Müren Sanat Müzesi, Zeki Müren'in 1996'da vefatından sonra restore edilerek, 2000 yılında hizmete açılır. 2013 yılında Kırşehir Valiliği tarafından Kırşehir'de açılan Neşet Ertaş Müzesi'nde, Muharrem Ertaş, Çekiç Ali ve Şemsi Yastıman'la ilgili plak, saz ve kişisel eşyalara yer verilir. Şanlıurfa'da bulunan iki müzik müzesi, Şanlıurfa İbrahim Tatlıses Müzik Müzesi ve Şanlıurfa Müslüm Gürses Müzik ve Sanat Müzesi'dir.

Bilkent Üniversitesi bünyesinde bulunan Ahmed Adnan Saygun'a ait el yazma, nota, eskizler, görsel ve işitsel kayıtlar ve mektuplar içeren ve Bilkent Saygun Merkezi'nde yer alan Saygun Kütüphane ve Müzesi'ni ziyaret edebilmek için, öncesinde merkez yetkilileri ile irtibat kurulup, ziyaret amacını içeren bir randevu alınması gerekmektedir (Bilkent Saygun Merkezi, t.y.).

Dünyanın pek çok yerinde önemli besteci veya icracı müzisyenin yaşadıkları evler ya da mesleki veya özel eşyalarının kendilerinin vefatından sonra müzeleştirilmesi yönelimi, Türkiye'de de karşılık bulur. 2014 yılında Bakırköy Opera ve Sanat Merkezi'nde açılan, daha sonra İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın (İKSV) Şişhane'deki binasının ikinci katında yeniden canlandırılan, Gencer'in Milano'daki özel eşyalarından oluşan Leyla Gencer Evi, Leyla Gencer Evi ziyaretçilerini kabul etmektedir (İKSV, t.y.).

Türkiye'de Kurulabilecek Müzik Müzelerine Dair Birkaç Görüş ve Öneri

Türkiye'deki müzik müzelerinin sayısı, Klasik Batı müziği özelinde, uluslararası müzelerin istatistiki verileriyle karşılaştırıldığında, Türk besteci veya icracı müzisyenlerin sayısını yansıtmadığı görülür. Devlet, özel kurum ve kuruluşlar, okullar ve üniversiteler desteğiyle, besteci veya icracı olarak özellikle Klasik Batı müziği alanında müzisyen odaklı müzik müzelerinin sayısının arttırılması, müzecilik faaliyetlerinin genişletilmesi, Türkiye'nin müzik kültürünün araştırılması, tanıtımı ve bu kültürün yaygınlaştırılmasında katkı sağlayacağı öngörülebilir.

Kültür mirasımızı sergileyen müzik müzeleri, genel hukuki kurallar çerçevesinde yürütülmekle birlikte[2], yönetilme biçimleri esasen kesin ve değişmez değildir. Bir müzenin yönetilme biçimi, müzeyi finanse eden devlet, ya da özel kaynağa organik şekilde bağlıdır.

Türkiye'nin dünya literatürüne girmiş, Klasik Batı müziği bestecilerinden oluşan Türk Beşleri için devletimiz tarafından kurulacak, bir Türk Beşleri Müzesi'nin kurulması, bu makalede verilmek istenilen bir Türk müzik müzesi önerisi olarak sunulmaktadır. Bu öneri, eserleri tüm dünyada seslendirilen ve dinlenilen, uluslararası değerde bestecilerimiz Ahmet Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Hasan Ferit Alnar ve Necil Kasım Akses'den oluşan Türk Beşleri'nin farklı kurumlarda yer alan kişisel koleksiyonlarını müze çatısı altında toplayarak, kültürel değerlerimizi genç kuşaklara aktarmak adına önemli bir değer olarak hayata geçebilir.

Benzer bir öneriyle, üniversitelerimize bağlı olan konservatuvarlarımızın eğitim kadrosunda bulunan değerli bestecilerimizden, örneğin Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Anasanat Dalı eğitim kadrosunda emekliliğine dek görev almış ve hâlen görev almakta olan Ahmet Adnan Saygun, İlhan Usmanbaş, Cengiz Tanç, Hasan Uçarsu, Özkan Manav gibi değerli bestecilerimizi kapsayan bir Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bestecileri Müzesi'nin oluşum önerisi, eğitim kurumu olarak genç müzisyenler

2 Varlıkların korunmasındaki hukuki yön, yasalarla belirlenmiştir. 1954 Kültürel Varlıkların Korunması Konvansiyonu (Convention for the Protection of Cultural Property)

yetiştiren konservatuvarlarımız ve üniversitelerimiz için örnek teşkil edecek bir model olarak değerlendirilebilir. Müzelerin eğitime katkısı gençlere tarihi, sanatı, müziği, teknolojiyi içselleştirerek, gerçekten tanıyarak sevmelerini sağlamasıdır. Diğer okullar ve konservatuvarlar tarafından bu müzelere ziyaretler düzenlenebilir. Böylelikle, öncelikle müzisyen gençler, besteci ve icracı müzisyenlerinin yaşantıları ve temsilcisi oldukları ekollerle buluşarak vizyonlarını geliştirme olanağı bulabilirler.

Müzik müzeleri aynı zamanda bilgi merkezleri görevlerini üstlenir, sergileme sorumluluğu yanında, arşivleme ve yazılı veya elektronik olarak konularında bilgilendirme yaparlar. Koleksiyonları geliştirme ve müzik müzesi oluşturma çabası, konservatuvar ve üniversitelerin iş birliği içinde takım çalışmaları yaparak, alanlarındaki uzmanlıklarını bir araya getirmeleri ve yetenek alışverişi yapılmasına imkân verecektir. Konservatuvarlar, kütüphanelerinde bulunan değerli el yazmaları, notalar, kitaplar, arşivlerinde bulunan tarihsel dokümanlar, belgesel nitelikteki konser afiş ve programların arşivlenmesi, müze oluşturulmasına yardımcı olabilir.

Üniversite himayesinde hizmet verecek bu müze önerisi ile, müze içinde ders, konferans, seminer olanaklarına zemin hazırlayacak çok amaçlı odalar bulundurularak, çeşitli eğitim etkinlikleri düzenlemek mümkün olabilir. Bu müze ile seminer, konferans düzenlenebileceği gibi, konser etkinlikleri, aylık veya yıllık yayınlarla katalog, bülten, dergi veya bilgilendirici basılı malzeme üretilebilir. Üniversite himayesindeki bu müze önerisi ile, eğitim kadrolarında yer alan bestecilerin yaşamları, elyazmaları, eserlerinin notaları, ses ve görüntü kayıtları, özel eşyalarının sergilenmesinin yanı sıra, onların eğitim verdikleri üniversitelerin önemi ve aidiyet olgusu da vurgulanabilir.

Besteci müzisyenlerimizin yanı sıra İdil Biret, Suna Kan, Ayla Erduran, Leyla Gencer, Gülsin Onay gibi değerli müzisyenlerimizden oluşan ve Klasik Batı müziği alanında icracı müzisyenleri içeren, Müzisyen Devlet Sanatçıları Müzesi oluşumu önerisi de sergileyeceği belgeler, eşyalar, görseller ile büyük önem taşıyacaktır.

Türkiye'de kurulması için önerilen müzik müzelerinde besteci veya icracı ve çalgı odaklı sergileme, pek çok konuda uzmanın bir arada çalışmasıyla, yani çok disiplinli bilgi paylaşımıyla gerçekleşebilir. Müzebilimi ve müzikoloji eğitimi almış olan müze yöneticileri; sosyoloji, eğitim, malzeme analizi, ses-renk-efekt çalışması yapmış mühendisler, iç dekorasyon uzmanları ve konu ile uzmanlaşmış küratörler ile ortak bir çalışma yürütebilirler.

Özenle hazırlanan sergileme ve bilgilendirmenin halka etkin ulaşmasında iletişim uzmanlarının da rolü büyüktür. Müzik müzelerinde yetkili kişilerin seçeceği müze çalışanlarının; besteci veya icracı olarak müzisyen ve çalgıları tanımaları, konser, seminer, atölye çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmaları; notaların, arşiv nitelikli müzik yayınlarının, el yazmalarının değerlerine vâkıf olmaları, önemli belgeleri sahtelerinden ayırt edebilmeleri ve bu değerlerin yarınlara taşınabilmesi için en uygun sunum yöntemlerini kullanabilecek donanım ve formasyona sahip olmaları gerektiği bilinmektedir. Özellikle besteci müzeleri, bestecinin eserlerini icra edecek müzisyenler ve besteciyi tanımak isteyen müzik severler için özel bir yere sahiptir. Bu müzelerin gerçeği yansıtması çok uzmanın bir arada yapacakları çalışmalar, özel eşyaların can alıcı biçimde ışık, renk ve armoniyi düşünerek sergilenmesiyle mümkün olacaktır.

Çalgı müzelerinde çalgıların geçirdikleri evreler ve yapım aşamaları önemli olduğundan, çalgı yapım onarım atölyelerinin canlandırılması, malzeme bilimcilerinin, çalgı yapımcılarının bir araya gelip ortak çalışmasını gerektirebilir. Birçok ülkede çalgı müzeleri okullara sergiler düzenler. Bu durum şehirlerde yaşayan, müzisyen olmaya hevesli gençler için önemli olmasa da kasaba ve köylerde yaşayan, müzik aletlerini görmemiş, dokunmamış, yetenekli gençler açısından

heyecan verici bir önem taşıyabilir. Bu gibi durumlar düşünüldüğünde müze yetkililerinin müzik aleti taşımacılığını iyi bilen uzmanlarla da iş birliği içinde olmaları önerilmektedir.

Türkiye'de besteci veya icracı müzisyen ve çalgı odaklı müzik müzelerini, konuya hem bilimsel yöntemle, titiz bir disiplinle, müzikoloji ve müzeoloji donanımıyla, hem de insancıl ve toplumsal değerlerle yaklaşarak kurmanın başarılı sonuçlar getireceği öngörülebilir.

Yukarıda öneri şeklinde getirilen Türk Beşleri Müzesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bestecileri Müzesi, Müzisyen Devlet Sanatçıları Müzesi, sergiledikleri değerler dışında, düzenlenecek konserler, söyleşiler ve atölye çalışmalarıyla, kültür mirasımızı sunmak adına büyük değer katabilir.

Kaynaklar

Alexander, E P. ve Alexander, M (2007). *Museums in motion: An introduction to the history and functions of museums*. Lanham: Altamira Press.

Art Council England (2019, 23 Aralık). The Magical world of music museums in UK. *Takeitaway.* 13. 03. 2022 tarihinde https://takeitaway.org.uk/music-museums-in-the-uk/ adresinden edinilmiştir.

Anonim. (2017). Müze Türleri. 15.03.2022 tarihinde https://okuryazarim.com/muze-turleri-2/#:~: adresinden edinilmiştir.

Bilkent Saygun Merkezi. (t.y.) Ahmet Adnan Saygun Müzik Araştırma ve Eğitim Merkezi. 17. 03. 2021 tarihinde http://bsc.bilkent.edu.tr/tr-index.html adresinden edinilmiştir.

Bulovalı, A. H ve Şeref, S. (2021, 28 Kasım). Dede Efendi Evi Müzesi, Türk müziği enstrümanlarının nadide örneklerini sergileyecek. Anadolu Ajansı. 09.03. 2022 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/dede-efendi-evi-muzesi-turk-muzigi-enstrumanlarinin-nadide-orneklerini-sergileyecek/2432772 adresinden edinilmiştir.

Classictic (2015, 28 Kasım). Music Museums. 13.03. 2022 tarihinde https://www.overture-classictic.com/index.php/2015/11/28/music-museums/ adresinden edinilmiştir.

Çapkın, F. (2021, 15 Kasım). Bursa'daki müze notaların dilini dünyanın enstrümanıyla geleceğe taşıyor. Anadolu Ajansı. 10.03. 2022 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/bursadaki-muze-notalarin-dilini-dunyanin-enstrumaniyla-gelecege-tasiyor/2421089 adresinden edinilmiştir

Dandinoğlu, S (2019). T*ürkiye'de Müzik Müzeciliği ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı İbrahim Alimoğlu Müzik Müzesi Envanteri Üzerine Bir İnceleme.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Karahisar.

Duthie, E. (2011). The British Museum: An Imperial museum in a post-imperial world. *Public History Review,* (18), pp. 12-25.

Fatih Kaymakamlığı (2021). Dimitri Kantemir Müzesi. 12.03. 2022 tarihinde http://www.fatih.gov.tr/dimitri-kantemir-muzesi adresinden edinilmiştir.

Hall, S. A. (2021, 30 Eylül). The most spectacular musical instrument museums you can visit across the world. Classic Fm. 11.03. 2022 tarihinde https://www.classicfm.com/discover-music/best-musical-instrument-museums-around-world/ adresinden edinilmiştir.

İKSEV (2022). Müziksev. 14.03.2022 tarihinde http://www.iksev.org/tr/muziksev adresinden edinilmiştir.

İKSV (t.y.) Leyla Gencer Evi. 18.03. 2022 tarihinde https://www.iksv.org/tr/leyla-gencer-evi/hakkinda-ve-ziyaret-bilgileri adresinden edinilmiştir.

İstenci, H (2019, 8 Ekim). Barış Manço Müzesi. 16. 03. 2022 tarihinde https://www.istenci.com/2019/08/baris-manco-81300-muzesi.html adresinden edinilmiştir.

Kaplan, F. E. S. (2006). Making and remaking national 'identities'. In *A companion to museum studies* (ss. 152-169). London: Blackwell.

Kurt, Ö. (2016, 28 Aralık). Dünyada on tane var, biri Türkiye'de. *Hürriyet*. 10.03. 2022 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/omur-kurt/dunyada-on-tane-var-biri-turkiyede-40319510 adresinden edinilmiştir.

Lewis, G. D. (2021, 11 Mart). Museum. Encyclopedia Britannica. 13.03. 2022 tarihinde https://www.britannica.com/topic/museum-cultural-institution adresinden edinilmiştir.

Lottick, E ve Lucktenberg, G (1997). Early keybord instruments in Eurepean museums. Bloomington: Indiana University Press.

Milli saraylar (t.y.). Aynalıkavak. 11.03. 2022 tarihinde https://www.millisaraylar.gov.tr/kasirlar/aynalikavak-kasri adresinden edinilmiştir.

Radnóti, K (t.y.). Béla Bartók Museum (Osmaniye). *Hungarian Relics in Turkey.* 09. 03. 2022 tarihinde https://rodosto.hu/en/osmaniye.html adresinden edinilmiştir.

Sadie, J. A. ve Sadie, S. (2005). A Guide to European composer houses and museums. New Haven: Yale University Press.

Schweibenz, W. (2019). The virtual museum: an overview of its origins, concepts, and terminology. *The Museum Review, 4* (1). [Elektronik sürüm] https://www.researchgate.net/publication/335241270_The_virtual_museum_an_overview_of_its_origins_concepts_and_terminology

Sharon, M. (2006). *A companion to museum studies* London: Blackwell.

Opera Inside. (2021).Museums for composers and artists of opera and classical music. 13.03. 2022 tarihinde https://opera-inside.com/museums-for-composers-of-opera-and-classical-music/ adresinden edinilmiştir.

Özkan, C. (2022). Müzik Müzeleri. 10.03. 2022 tarihinde https://iyikigormusum.com/muzik-muzeleri adresinden edinilmiştir.

UNESCO (2017). World Heritage sites and museums: A pact for sustainable development. 12. 03.2022 tarihinde https://whc.unesco.org/en/activities/941/ adresinden edinilmiştir.

Todaiji (2022). History of Tōdai-ji Temple.28.03. 2022 tarihinde https://www.todaiji.or.jp/en/history/ adresinden edinilmiştir.

Uyar, A. (2020, 1 Ekim). Dünyadan Müzik Müzeleri. *Netyazı*. 12. 03. 2022 tarihinde https://www.netyazi.com/dunyadan-muzik-muzeleri/ adresinden edinilmiştir.

Whitney, M. D. (2014). Curating the composer: preserving and interpreting our musical heritage through composer house museums. [Elektronik sürüm] https://baylor-ir.tdl.org/handle/2104/8911

World Population Review (2022). World Population by Country. 28.03.2022 tarihinde https://worldpopulationreview.com/ adresinden edinilmiştir.